

۱۹۳۵ آغستوسى

بىرىنچى مەبلە

تۈركىيات مجموعىسى

استانبول دارالفنونى تۈركىيات استىقبوسى طرفىدىن نەشر ايدىلىمى

مىر:

كۈمبىلى زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنونىدا « تۈرك ادبىياتى تارىخى » مەدرىسى

استانبول — مەتبەئە خاسە

۱۹۳۵

«عیه الحقایق» ه دائر

محترم رفیقمر نجیب عاصم بك، ۱۳۳۴ ده «عیه الحقایق» عنوانی آلتنده اویغور یازیسیله یازیلش اسکی تورکجه منظوم بر کتاب نشر ایتمشدی. اخیراً الله ایدیلن یکی برنسخه سنه کوره اسمنك «عیه الحقایق» اولدینی آکلاشیلان [بونسخه ده مندرج نجیب عاصم بكك مقاله سنه باقكز] وتورك فيلولوژیسی وادبیات تاریخی اعتباریله پك زیاده حائز اهمیت اولان بو اثر حقنده، بنده، او ائنده انتشار ایدن «ملی تبعلر مجموعه سی» نك بشنچی صایسندن اوزونجه بر مقاله نشر ایدرک بو خصوصده کی ملاحظه لیریمی عرض ایله مشدم. حرب عمومینك پك غائله لی بردورینه تصادف ایتدیکندن علم و عرفان عالمزده لایق اولدینی اهمیتله تلقی اولونامایان بو اثر، ملی تاریخمر اعتباریله، داها اوزون تدقیقاره محتاج ولا یقدر. ۱۹۲۳ ده پارس ملی کتبخانه سنده «امیرکیر علی شیرنوائی» نك - استانبول کتبخانه لرنده بولونمایان بعض رساله لیرینه ده محتوی - مکمل و معروف بر کلیاتی تدقیق ایدرکن، «نسائم الحجة» آدلی «نفحات» ترجمه و ذیلنده بو خصوصده بعض ایضاحاته تصادف ایتدك [۱]. چقناى ادبیاتی تدقیق ایدرک پك ایی بیلرلرکه، «نوائی»، «جامی» نك - «لامعی» طرفدن عثمانی تورکجه سنه ده ترجمه وطبع ایدیلن - بومعروف اثرینی یالکز ترجمه ایله اکتفا ایتیرک، بوکاتورکستان و هند مشایخی حقنده پك قیمتی بعض قسملرده علاوه ایتمشدر. ایشته «عیه الحقایق» محرری «ادیب احمد» حقنده کی یکی معلوماتی بوقسملرده بولدق: بومعلوماته نظراً «ادیب احمد» اصلاً تورک ایش و تورک لر آراسنده - «نوائی» زماننده بیله - اوکا طائد برچوق غریب منقبه لر نقل اولونورمش. روایت کوره آنادن طوغمه کور ایش؛ لکن غایت ذکی، زاهد، متقی ایش. مسکنی بغداددن بر قاج فرسخ - بعضیلرینه کوره درت فرسخ - مسافه ده ایش. هرکون بو اوزون مسافه نی قطع ایله امام اعظمك درسنه کلیر وبر مسئله اوکره نیرمش و مجلسك اکر یسندن اوتورورمش. روایت کوره امام اعظمدن صورمشلر، «امام محمد وامام یوسف وامثالی شا کر دلر کرده داخل اولدینی حالده اکر چوق کیمدن خشن، دسکز» دیمشلر. امام اعظم «هپسی ایدر، لکن اودرت فرسخلق یولدن بر

[۱] پارسدن عودتمی متعاقب «توحید افکار» ك ۲۰ کانون اول ۱۹۲۳ نسخه سنده «امام اعظم طلبه سندن برتورك شاعری؟» عنوانی کوچوک بر مقاله نشر ایتش و بومقاله ده کی نقطه نظر لری عیناً اوراده ده مدافعه ایتشم.

مسئله او كره نمك ايجون كلن وصف نعالده اوتوران كور تورك، شا كر دلره نمونه امثالدر» ديمش . «اديب احمد» تور كجه وعظ ونصيحت وادي سنده شعرلر سويلر مش؛ بوشعرلر تورك شعبه لر ينك اكثريسي آراسنده شايع ومشهور ايمش . «نوائى» بومعلوماتى متعاقب، شاعرك - بريسي «عبدالحقايق» ده مندرج بولونان - ايكي بيتنى نقل ايدييور؛ وبوروايتارك صحتنه تماميله ايناناماديني ايجون «العلم عندالله تعالى» ديهرك سوزينه نهايت ورييور [۱] .

«نوائى» نك برخلق عنعنه سى اولارق ذكر وقيد ايتديكي بوروايتى بلا تحقيق قبول ايدمك اولور سق، «عبدالحقايق» ك ايكنجى عصر هجريده يازيلش اولماسى ايجاب ايدهر . چونكه، امام اعظمك وفاتى «هجري ۱۵۰» دهر . حالوكه، پك مختلف نقاط نظر دن، بوروايتى قبول ايتك قابل دكلدر : اولاء امام اعظمه معاصر اولارق «داد سهنسالار محمد بيك» آدى بز تورك امير ينك موجوديتى بيلنميور؛ اساساً بو عنوان بيله اوعصر لر ده موجود دكلدر .

[۱] «نوائى» نك افاده سنى، برويقه اولقى اوزره - ساده جه تنقيط ايدهر ك - عينا نقل ايدييورز: هم ترك ابلى دين ايرميش . آئينك ايشى دا غريب نيمه لار منقول دور . كوزلارى بوتاو ايرميش واصل ظاهر ايرماس ايرميش . بصير بولوب اوز كا بصير لار دين آنداق ايماس ايرميش كه كور بولغاي و كورماس بولغاي . اما بغايت زيرك و ذكى و زاهد ومتقى كيشى ايرميش . حق سبحانه وتعالى اكر چه ظاهر كوزين ياپوق ياراتقان دور، اما كونكلى كوزين بغايت ياروق قيلغان دور . لوبياغه ايليك سور توتور وديب دور : قوى بو كرا كيا اوخشار؛ ونخودنى بارماغى بيله سيلاب ديب دور كه: ايتالكو باشيغه اوخشار . مسكنى بغداد دين نيجه يغاج، بعضى ديب دورلار درت يغاج، بول ايركان دور . هر كون امام اعظم قدس الله روحه صحتي غه حاضر بولور ايركان دور . وير مسئله اوركانيب بويولى ياياغ بارور ايركان دور . درس دا يري صف نعال ايركان دور . نقل دور كه حضرت امام دين سور وپتورلار كه: شا كرد لارين كيز آراسيدا قايسى دين آنداق كه كونكلكوز تيلار راضى سيز، باوجود امام محمد و امام ابويوسف رخمها الله تعالى وآلار ينك ابنائى جنس وهم سبق لارى . امام قدس سره ديمش بولغايلار كه: بارى يخشى دورلار، اما اول كور ترك كه صف نعال دا اولتورور وير مسئله نى مضبوط قليب تور يغاج ياياق قليب بارور، آنداق كه كيراك اول تحصيل قبول . وآئينك تيلي ترك الفاضلى بيله مواعظه ونصايح قه كويا ايرميش . بلكه اكثر ترك اولوسيدا حكمت ونكته لارى شايع دور . ونظم طريقى بيله آيتور ايرميش . وآئينك فوايدى دين دور

نظم

اولوغلار نى پيرسا يماس مين ديم ايليك سون آغير اور يماسانك يما

بوهم آئينك دور كيم .

بيت

سونكلك كا ايليك دور ايرانك ايليك بيليك سيز ايران اول سونكلك سيز ايليك

العلم عندالله تعالى [ج ۱ ، ورق ۱۳۶]

اك زیاده «سلچو قیلر» زمانندن باشلایهرق، بولقبك تعمم ایتیش اولدینی معلومدر. «سامانیلر» و «غزنویلر» زماننده «سپهسالارلق» ك موجودتی معلوم ایسه ده، بواثری او دورلره ارجاع ایتك بیله مشكلدر. ثانیاً: «عیة الحقایق» ك لسانی و ادبی ماهیتی، اونك بشنچی عصردن داها اسکی بر دوره عائدیتی ادعا ایتكه امكان براقاماز. ثالثاً: بو عنعنه بی ایلك دفعه نقل و تثبیت ایدهن «نوائی» بیله، طرز افاده سیله، بوكا اینامادیغنی کویسترمكده دز. رابعاً: كرك بواثره، كرك زمان اعتباریله بوكا تقدم ایتدیكى قناعتنده بولوندیغمز - ۴۶۲ ده كاشغرده یازیلش - «قوتاد غوبیلیك» عنوانلی منظومه یه اورنهك خدمتی كورهن عجم شهنامه لری و «فعولن فعولن فعولن فعل» وزنی، هجری ایکنجی عصرده هنوز تكون و لشكل ایتمه مشدی.

ایشته بوراده قیصهجه قید و تثبیت ایتدیكمز بوتون بونقطه نظرلر، «ادیب احمد» ك «امام اعظم» شا كرلرندن اولامایه جغنی قطعی صورتده کویستریور. «امیرالاجل» دادسپهسالار محمد بیك ك کیم اولدینی وهانکی دورده یاشادیغنی تاریحاً تنور ایتمه دكجه، بزبواثری نهایت آلتنجی عصر هجری محصولاتندن عدا ایتك خصوصنده کی قناعتمزی دکیشدیره مه یز. «نوائی» نك كرك بوافاده سی كرك «منشآت» نك بریرنده «ادیب احمد» ك ایکی بیتیه استشهاد ایتمه سی [۱]، «عیة الحقایق» ك و «ادیب احمد» ك عصر لرجه توركلر آراسنده اونوتولمادیغنی کویسترمك اعتباریله، تاریخ ادبیاتمز نقطه سندن پك قیمتیدر؛ لکن، یوقاریده عرض ایتدیكمز مطالعه نتیجه سنده، بواسکی تورك شاعرینی ایکنجی عصر هجری آدم لرندن عد ایتك، تاریحاً قابل دكلدر.

کویربیلی زاده محمد فؤاد

[۱] برمکتوبدن: ... وحکیم سلیمان علیه الرحمة والغفران سوزیدورکیم: آتا قاد و آتا رازق مقسوم. وادیب احمد رحمة الله دیب دورکیم
آتا دین خطا کیلسا کورما خطا
صواب بیل خطا کیلسا د آتا
سینی یوز بلادین قوتارغ، خدا
آتا نینك خطا سینی بیل کیل صواب
[کلیات، ج ۲، ورق ۳۹۷].